

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІКОМПОНЕНТНИХ ТЕРМІНІВ-СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ В АНГЛОМОВНИЙ ФАРМАЦЕВТИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті висвітлено результати структурного та кількісного аналізів груп моделей фармацевтичних багатокомпонентних термінів-словосполучень на основі термінологічного словника "Dictionary of Pharmacy".

Окреслено основні групи багатокомпонентних фармацевтичних термінів-словосполучень. Розглянуто механізм утворення багатокомпонентних термінів-словосполучень у підмові фармації. Визначено продуктивні моделі утворення полікомпонентних термінів-словосполучень в англійській фармацевтичній термінології.

Численні термінологічні дослідження виявили переважання полікомпонентних термінів у галузевих термінологіях [1: 58; 2: 7; 3: 7; 4: 10; 5: 7; 6: 147] та ін. Це пояснюється тим, що унітерми, або однослівні терміни, не завжди можуть чітко номінувати складні процеси, характеристики та властивості нових понять. А термінологічні утворення, що складаються з двох та більше термінів, не тільки диференціюють нові поняття, а й систематизують парадигматичні відносини між ними, відображаючи системні зв'язки одиниць конкретної терміносистеми [1: 58].

Термінологічне словосполучення (ТС) складається із стрижневого слова та залежних компонентів, що функціонують як цілісна семантична одиниця з одночасним збереженням значень своїх компонентів, відповідає вимогам точного орієнтування на реалію, стислості форми та системності. Для ТС характерні тенденція до моносемії в межах своєї терміносистеми, стилістична нейтральність, оптимальний рівень інтернаціоналізації [2: 4, 8].

У термінологічних дослідженнях терміни-словосполучення позначаються різними найменуваннями: терміни-ланцюжки, багаточленні терміни, полілексемні терміни, складноструктурні субстантивні словосполучення, полівербальні терміни, багатокомпонентні термінологічні словосполучення, складені терміни, термінологічні конструкції, термінологічні комплекси. Ми користуємось терміном "багатокомпонентні терміни-словосполучення" (БТС). Багатокомпонентними термінами-словосполученнями вважаємо окремо оформлені, семантично цілісні сполучення, що складаються з двох або більше слів. Залежно від кількості компонентів досліджувані фармацевтичні БТС поділяємо на дво-, три-, чотири-, п'яти- та шестичленні. Незалежно від кількісного складу БТС, його ядро визначає поняття, а залежні атрибути конкретизують це поняття [3: 7].

Актуальність теми дослідження обумовлюється відсутністю комплексного вивчення відповідного термінологічного пласта лексики з підмови фармації, оскільки у фармацевтичній лексиці постійно відбувається уточнення існуючих понять та домінування нових лексичних утворень. Дослідження структурного складу фармацевтичних ТС є актуальним з огляду на потребу упорядкування галузевої терміносистеми підмови фармації на словотвірному рівні.

Метою статті є проведення структурного і кількісного аналізів англійських фармацевтичних БТС та виявлення продуктивних моделей утворення БТС у підмові фармації.

Матеріалом дослідження слугували 2090 термінів, відібраних методом суцільної вибірки із англійського термінологічного словника "Dictionary of Pharmacy" [7].

У результаті дослідження виявлено, що найчисельнішою групою фармацевтичних БТС є двокомпонентні терміни-словосполучення (ДТС) – 1604 одиниці. ДТС утворюються шляхом додавання додаткових означальних елементів до однослівних термінів та слів: *drugs – essential drugs – nonsteroidal drugs – orphan drugs – anti-inflammatory drugs* (ліки – лікарські препарати нагальної потреби – нестероїдні лікарські препарати – лікарські препарати з обмеженим лікарським попитом через рідкісні випадки захворювання – протизапальні ліки). За морфологічним типом компонентів фармацевтичні ДТС можемо представити такими основними групами: субстантивно-субстантивна (ССГ), атрибутивно-субстантивна (АСГ) та дієслівно-субстантивна (ДСГ).

Субстантивно-субстантивна група (ССГ), що позначається загальною моделлю ($N_1 + N_2$), охоплює найбільшу частину ДТС – 829 одиниць. Компонентами ДТС ССГ можуть бути загальнотехнічні наукові терміни і слова: (*absorption coefficient* – коефіцієнт абсорбції), епоніми: (*Lyme disease* – хвороба Лайма, *Epstein's disease* – дифтеріод), іменники у присвійному відмінку (4): (*athlete's foot* – епідермофітія стопи), аббревіатури (43): (*DNA ligase* – ДНК-лігаза – ензим класу лігаз). В основному, компонентами цієї моделі є прості іменники. Варто зазначити, що для ДТС ССГ досить характерні епонімні моделі: *Eponym + N* (173); *N + Eponym* (3): *degree Celcius, degree Kelvin*. Виявлено 176 епонімних ДТС, серед них у 128 термінах епонім вжитий у присвійному відмінку і у 48 термінах власна назва – у називному відмінку. Крім того, епонім, вжитий у називному відмінку, може бути виражений подвійним (24) та потрійним (3) прізвищем: *Bence-Jones protein* – аномальний білок плазми або сечі, *Ostwald-Cannon-Fenske viscometer* – віскозиметр – прилад, що вимірює відносну в'язкість. Структурні паралелі епонімних ТС різняться лише морфолого-синтаксичним аспектом. Наприклад, хвороба Альцгеймера може позначатись як *presenile dementia, presenile psychosis, Alzheimer's disease*. Компонентами ДТС ССГ можуть бути складні слова або терміни (62): *monosodium glutamate* – глутамат

натрію; *protein turnover* – баланс між синтезом і розпадом білків; *cost-effectiveness analysis* – оцінювання показника "вартість-ефективність". Визначальним елементом ДТС ССГ можуть бути складні слова із "внутрішнім синтаксисом" (4): *cost-of-illness analysis* – аналіз вартості лікування хвороби; *oil-in-water emulsion* – водомасляна емульсія. Таким чином, простота утворення, чіткість, стислість та семантична ємність ДТС ССГ дають можливість простими синтаксичними засобами виразити складні атрибутивні відношення.

Друга за величиною група ДТС – атрибутивно-субстантивна (АСГ), яку позначаємо моделлю $A + N$, – 642 одиниці. Атрибутами ДТС АСГ переважно є прості прикметники (588): (*clinical trial* – клінічне випробовування лікарського засобу), або складні слова (54): (*light-resistant container* – світлостійкий контейнер, *out-of-pocket expenses* – фактичні витрати, *immunosuppressive agent* – імунодепресивний засіб, *over-the-counter medications* – безрецептурні лікарські засоби). Варто зазначити, що складні прикметники завдяки своїй структурній місткості замінюють громіздкі атрибутивні елементи у терміносполученнях із сполучниками чи прийменниками. У АСГ є 22 терміни, у яких стрижневе слово – складний іменник: *biological half-life* – біологічний напівперіод існування лікарського засобу в організмі. У ДТС АСГ стрижневе слово – іменник, як правило, відображає родове поняття, а прикметник – класифікує його видову відмінність. Для ДТС АСГ, на відміну від ДТС ССГ, малохарактерні компоненти-епоніми (5): *Brownian movement* – броунівський рух.

До дієслівно-субстантивної (ДСГ) групи відносимо 133 ДТС, у яких визначальний компонент виражений неособовою формою дієслова. У моделі Participle I + N (53) атрибут може бути позначений простим дієприкметником (49): *emulsifying agent* – емульгатор, *oxydizing agent* – окислювальна речовина; або складним словом (4): *quick-breaking emulsion* – емульсія, що швидко розпадається, *dependence-producing drug* – лікарський засіб, що спричинює фізичну та психічну залежність. Стрижневе слово, в основному, – простий іменник. У моделі Participle II + N (80) перший елемент може бути виражений простим словом (75): *closed formulary* – строго контрольований список лікарських засобів із мінімальними винятками; або складним словом (5): *enteric-coated pills* – таблетки, вкриті матеріалом, що запобігає виділенню препарату до його потрапляння у тонку кишку. Стрижневе слово найчастіше є простим іменником (77): (*fixed oil* – нелетка олія) або складним словом (3): *infrared spectrophotometry* – інфрачервона спектрофотометрія. У ДСГ не виявлено епонімів та аббревіатур.

Значно менше у досліджуваній термінології виявлено трикомпонентних термінів-словосполучень (ТТС), що виникають, здебільшого, на основі уточнення ДТС, – 398 одиниць. ТТС утворюються шляхом повторного означення ДТС: *adrenocortical insufficiency* – *acute adrenocortical insufficiency* – *chronic adrenocortical insufficiency* – *primary adrenocortical insufficiency* – *secondary adrenocortical insufficiency* – недостатність кори надниркових залоз – гостра (хронічна, первинна, вторинна) недостатність кори надниркових залоз. За морфологічним складом компонентів можемо поділити їх на такі основні групи: атрибутивно-субстантивну (АСГ), субстантивно-субстантивну (ССГ); прийменниково-субстантивну (ПСГ); дієслівно-субстантивну (ДСГ); адвербіально-субстантивну (АДСГ). ТТС складаються із стрижневого слова, що виражає родове поняття, і атрибутивних компонентів, що диференціюють видове значення.

До АСГ відносимо 173 ТТС, побудованих за моделями: $A + N_1 + N_2$ (100): *sulfosalicylic acid method* – метод сульфосаліцилової кислоти для визначення кількості протеїну в крові; $A_1 + A_2 + N$ (58): *sequential multiple analysis* – метод клінічної хімії, що передбачає послідовне виконання двох або більше тестів на тих самих зразках крові чи сечі за певний період часу; $N_1 + A + N_2$ (13): *drug biological availability* – біологічна активність лікарського засобу; *yeast artificial chromosome* – дріжджова штучна хромосома; $A_1 + A_2 + Abbr.$ (2): *heterogenous nuclear RNA* – гетерогенна РНК ядра. Компоненти ТТС АСГ можуть бути виражені простими або складними прикметниками: *broad spectrum antibiotic* – антибіотик широкого спектру дії, *gastroesophageal reflux disease* – шлунково-стравохідний рефлюкс. Складні слова можуть бути виражені сполученням іменника з іменником: *quantitative structure-activity relationship* – кількісний показник "структура-активність"; або іменника з прикметником: *insuline-like growth factor* – інсуліноподібний фактор росту – пептиди сироватки з інсуліноподібною дією; *long-term care insurance* – медичне страхування на випадок тривалого лікування.

До ССГ відносимо 102 ТТС, побудованих за моделлю $N_1 + N_2 + N_3$. Компонентами термінів є прості іменники у загальному відмінку (268): *drug regimen compliance* – схема застосування лікарського засобу, або складні слова (16). Складні слова можуть бути утворені двома основами іменників, написаних разом (*ion exchange chromatography* – іонообмінна хроматографія, *nicotinamide adenine dinucleotide* – нікотинамід аденіну динуклеотиду); прикметником та іменником, написаними через дефіс: *positive-displacement flow meter* – флоуметр – прилад для вимірювання потоку рідини з постійним переміщенням; дієсловом та іменником: *branched-chain amino acid* – аміно кислота з розгалуженим ланцюгом; числівником та іменником: *two-position temperature control* – двопозиційне контролювання температури. Складними словами можуть бути виражені усі компоненти ТТС ССГ: *hypoxanthine phosphoribosyl transferase* – гіпоксантин фосфорибоксил трансферази. Серед компонентів ССГ виявлено шість епонімів: 5 власних назв вжито у називному відмінку: *Krebs urea cycle* – цикл утворення сечовини в печінці, *Donnan membrane equilibrium* – мембранна рівновага; один епонім – у присвійному відмінку: *Pauli's exclusion principle* – принцип виключення Паулі.

Субстантивно-прийменникова група (СПГ) налічує 52 терміни, побудованих за моделлю: $N_1 + Prep. + N_2$: *mode of administration* – спосіб застосування лікарського засобу. У цій моделі означення є постпозитивним до стрижневого слова. Найчастіше вживаються такі прийменники: *of* (39 ТТС): *coefficient of viscosity* – коефіцієнт в'язкості; *by* (5):

healing by granulation – загоювання рани вторинним натягуванням; *for* (5): *granules for solution* – гранули для розчину. Компонентами цієї моделі є прості іменники: *spirit of camphor* – камфорний спирт, *liver of sulfur* – суміш сульфідів калію, що використовується як фунгіцидний засіб і при лікуванні захворювань шкіри, *powder of herb* – суха лікарська рослинна сировина, подрібнена на порошок, *drying by sublimation* – сублімаційне висушування.

До ДСГ відносимо 62 терміни, побудованих за 17 моделями, основними з яких є: $PI + N_1 + N_2$ (39): *camphorated opium tincture* – опіумна камфорна настоянка, $A + PI + N$ (11): *central acting drug* – лікарські засоби центральної дії, $N + PI + N$ (3): *gelatin coated capsule* – капсула, покрита желатиновим шаром; $N + PI + N$ (4): *drug monitoring system* – система збирання і поширення інформації про побічні дії лікарських засобів; $PI + A + N$ (5): *sclerosing nonsuppurative osteomyelitis* – склерозований остеомієліт. Дієслівний компонент, виражений неособовою формою дієслова, може бути першим або другим словом у терміні: *extended release patch* – пластир з пролонгованою дією; *delayed release capsule* – капсула з пролонгованою дією; *sintered glass filter* – фільтр із плавленого скла; *neuromuscular blocking agent* – міорелаксант – медикамент, що паралізує скелетні м'язи, блокуючи передачу нервових імпульсів. Дієслівний компонент може бути виражений складним словом (7): *enzyme-linked immunosorbent assay* – твердофазовий імуноензимний аналіз; *platelet-derived growth factor* – тромбоцитарний фактор росту; *quality-adjusted life year* – показник, що використовується при аналізі корисності затрат, позначає співвідношення кількості продовжених років життя до його якості.

Адвербіально-субстантивна група містить 9 одиниць, побудованих за такими моделями: $Adv. + PI + N$ (4): *chemically undefined medium* – субстрат невизначеного хімічного складу; $Adv. + PI + N$ (3): *rapidly polymerizing adhesive* – клей, що швидко твердне; $Adv. + A + N$ (2): *biologically equivalent energy* – біологічно еквівалентна енергія.

У досліджуваній термінології виявлено чотириконтентні терміни-словосполучення (ЧТС) (74), утворені на основі конкретизації ДТС: *haemolytic anaemia – congenital nonspherocytic haemolytic anaemia – drug-induced immune haemolytic anaemia* – гемолітична анемія – вроджена несфероцитарна гемолітична анемія – медикаментозна імунна гемолітична анемія. ЧТС утворюються за 25 моделями, основними з яких є: $A + N_1 + N_2 + N_3$ (17): *cumulative log-dose response curve* – крива залежності "кумулятивна доза-ефект"; $N_1 + N_2 + N_3 + N_4$ (11): *target drug delivery system* – система прицільної доставки лікарського засобу до ділянки дії (лікарська форма); $A + N + Prep. + N$ (12): *latent heat of vapourization* – об'єм тепла, що поглинається грамом речовини і перетворюється в пароподібний стан без зміни температури; *bacteriostatic water for injection* – стерильна вода для ін'єкцій, що містить антимікробний засіб. Малочисельними є моделі: $PI + N + N + N$ (7): *extended release suspension injection* – ін'єкція у вигляді суспензії пролонгованої дії; $A + A + N + N$ (5): *current procedural terminology system* – кодова термінологічна система сучасних медичних процедур; $N + N + Prep. + N$ (4): *powder injection for suspension* – ін'єкційний порошок для суспензії; $PI + A + N + N$ (4): *abbreviated new drug application* – скорочена форма застосування лікарського засобу для ліків-генериків.

Варто зазначити, що із збільшенням кількості визначальних компонентів БТС стає громіздким і виявляє тенденцію до перетворення в абрєвіатуру. Наприклад: *nuclear magnetic resonance spectrophotometry – NMR spectrophotometry* – ядерна магнітно-резонансна спектроскопія. Утворення абрєвіатур у складі БТС є проявом закону економії мовних засобів.

Малочисельними серед аналізованих БТС є групи п'яти- і шестичленних термінів – відповідно 9 і 5 одиниць: *extended release film coated capsule* – капсула пролонгованої дії, покрита плівкою; *extended release injection powder for suspension* – ін'єкційний порошок для суспензії пролонгованої дії. П'ятикомпонентні БТС утворюються за 8 моделями, три з яких містять прийменники, шестичленні – за п'ятьма моделями. Як правило, структурні моделі представлені одним прикладом, що відображає об'єктивну тенденцію до більш точної номінації та конкретизації поняття. Виняток становить модель $PI + N + N + Prep. + N$, що зустрічається двічі: *lyophilized injection powder for solution* – ліофілізований ін'єкційний порошок для розчинів; *extended release injection powder for suspension* – ін'єкційний порошок для суспензії пролонгованої дії.

Таким чином, творення фармацевтичних БТС – це послідовна конкретизація опорного терміна, що позначає родові поняття, визначальними компонентами, які відображають видові характеристики. Кількісне переважання фармацевтичних БТС над однослівними термінами зумовлене потребою номінувати нові складні поняття, характеристики яких неможливо позначити одним словом. Проведений аналіз БТС у підмові фармації виявив, що найчисельнішою групою БТС є ДТС (1604 одиниці) з найпродуктивнішими моделями: $N_1 + N_2$ та $A + N$. Другою за чисельністю групою БТС є ТТС (398) з найчастотнішими моделями творення $A + N_1 + N_2$ та $N_1 + N_2 + N_3$. Малочисельними є чотири-, п'яти- та шестичленні БТС, відповідно 76, 10 та 5 одиниць. Використання чотири-, п'яти- та шестичленних термінів-словосполучень зумовлене прагненням надати терміну ще більшої точності. Додаткові атрибутивні компоненти виконують уточнюючі, класифікуючі та диференціюючі функції. Водночас п'яти- та шестичленні БТС дуже громіздкі, що знижує продуктивність їх використання. Із збільшенням кількості атрибутивних елементів термін стає точнішим, але незручним у користуванні, і часто перетворюється на абрєвіатуру.

Перспективним напрямком дослідження вважаємо вивчення семантичних особливостей БТС підмови фармації та способів перекладу англійських фармацевтичних БТС українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кудинова Т. А. К вопросу о природе многокомпонентного термина (на примере англ. подъязыка биотехнологий) / Т. А. Кудинова // Вестник Пермского ун-та. – 2011. – № 2(14). – С. 58–62.
2. Іващишин О. М. Англійські термінологічні словосполучення у текстах з проблем техногенного впливу на довкілля : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. М. Іващишин. – Львів, 2007 – 18 с.
3. Дуда О. І. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на мат-лі літ-ри з кредитно- банківської справи) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. І. Дуда. – Київ, 2001. – 19 с.
4. Брагіна Е. Р. Структурно-компонентний аналіз термінів кібернетики в англійській мові у зіставленні з українською та російською : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Е. Р. Брагіна. – Донецьк, 2001 – 18 с.
5. Дерді Е. Т. Словотвірні та структурно-семантичні характеристики англійських юридичних термінів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Е. Т. Дерді. – Київ, 2003 – 20 с.
6. Литвиненко Г. І. Способи словообразовання як фактор системності в термінології (на матеріалі термінів хімічного машиностроєння) / Г. І. Литвиненко, А. Н. Дядечко // Вісник СумДУ. – Суми, 2007. – № 1. – С. 142–150.
7. Dictionary of pharmacy / [Dennis B. Worthen, editor-in-chief]. – New York – London – Oxford : Pharmaceutical Products Press, 2002. – 528 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLATERATED)

1. Kudinova T. A. K voprosu o prirode mnogokomponentnogo termina (na primere angl.podyazyka biotehnologii) [Multi-Component Term Nature Revisited (English Biotechnology Terminology)] / T. A. Kudinova // Vestnik Permskogo univ-ta [Perm University Journal]. – 2011 – № 2(14). – S. 58–62.
2. Ivashchyshyn O. M. Angliyski terminologichni slovospoluchennya u tekstakh z problem tekhnogennoho vplyvu na dovkillya [English Terminological Phrases in Texts on Technogenic Impact on the Environment] : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. philol. nauk : : 10.02.04 / O. M. Ivashchyshyn. – Leningrad, 2007 – 18 s.
3. Duda O. I. Protsesy terminologizatsii v suchasniy angliyskiy movi (na materialі literatury z kredytno-bankivskoyi spravy) [Term-Formation Processes in the Modern English (Banking and Credit Terminology System)] : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. philol. nauk : 10.02.04 / O. I. Duda. – K., 2001 – 19 s.
4. Bragina E. R. Strukturno-komponentnyi analiz terminiv kibernetiky v angliyskiy movi u zistavlenni z ukrainskoyu ta rosiyskoyu [Structural and Component Analysis of English Cybernetics Terms in Comparison with Ukrainian and Russian] : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. philol. nauk : 10.02.04 / E. R. Bragina. – D., 2001 – 18 s.
5. Derdi E. T. Slovotvirni ta strukturno-semantichni kharakterystyky angliyskykh yurydychnykh terminiv [Word-Forming, Structural and Semantic Characteristics of English Juridical Terms] : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. philol. nauk : 10.02.04 / E. T. Derdi. – K., 2003 – 20 s.
6. Litvinenko G. I. Sposoby slovoobrazovaniya kak factor sistemnosti v terminologii (na materiale terminov khimicheskogo mashynostroyeniya) [Word Formation Ways as the Systemic Aspect of Terminology (Chemical Engineering Terminology)] / G. I. Litvinenko, A. N. Dyadchko // Visnyk SumDU [Symy State University Journal]. – 2007. – № 1. – S. 142–150.
7. Dictionary of pharmacy / [Dennis B. Worthen, editor-in-chief]. – New York – London – Oxford : Pharmaceutical Products Press, 2002 – 528 p.

Матеріал надійшов до редакції 27.03. 2013 р.

Кучумова Н. В. Структурные особенности поликомпонентных терминов-словосочетаний в англоязычной фармацевтической терминологии.

В статье рассмотрены результаты структурного и количественного анализов групп моделей фармацевтических многокомпонентных терминов-словосочетаний на основе терминологического словаря "Dictionary of Pharmacy". Очерчены основные группы многокомпонентных фармацевтических терминов-словосочетаний. Рассмотрен механизм формирования многокомпонентных терминов-словосочетаний. Определены продуктивные модели образования поликомпонентных терминов-словосочетаний в английской фармацевтической терминологии.

Kuchumova N. V. Structural Peculiarities of Multi-Component Term-Combinations in English Pharmaceutical Terminology.

The article highlights the outcomes of the structural and quantitative analyses of English pharmaceutical multi-component term-combinations on the basis of "Dictionary of Pharmacy". The main groups of pharmaceutical multi-component term-combinations are outlined. The mechanism of forming multi-component term-combinations is described. The productive models of multi-component term-combination formation in English pharmaceutical terminology are determined. It is ascertained that pharmaceutical multi-component term formation is the successive concretization of the core term by additional attributing components. The usage of multi-component term-combinations is intended to nominate pharmaceutical notions more explicitly. Too cumbersome structures tend to be abbreviated.